

LECTORI ȘI LECTURI LA BIBLIOTECA BATTHYANEUM DE LA ALBA IULIA ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XX-LEA

ANDREEA MÂRZA

Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
Academia Română, Institutul de Istorie „George Barițiu” Cluj-Napoca

Readers and Readings at the Batthyaneum Library in Alba Iulia in the First Half of the 20th Century ABSTRACT

This study is a continuation of the one published last year. This time, we searched three registers kept in the Batthyaneum Library's archival collection to find out about the situation of the library's readers in the first half of the 20th century, more precisely until 1943.

The researchers of the library were local, Transylvanian, but also from abroad (today's Austria, Poland, Hungary, Czech Republic), but whatever their nationality, they had scientific interests which are reflected in the works published after their research at the Batthyaneum. The librarians who served them from the library's holdings noted the loans in registers together with the name of the reader, the work requested, how many volumes or in a special heading when the copy was returned or other mentions related to the book in question. Not only modern works were borrowed, but also incunabula, manuscripts or documents. Local or Transylvanian researchers frequently borrowed from the library's holdings, but we can say that those from outside had research stays of several days or weeks.

Cuvinte-cheie: lectură, bibliotecă, Transilvania, carte veche, Batthyaneum

Key words: reading, library, Transylvania, old book, Batthyaneum

Prima jumătate a secolului al XX-lea, deși a cunoscut cele două Războaie Mondiale, a fost o perioadă în care activitatea la Biblioteca Batthyaneum s-a desfășurat constant, cu mici fluctuații în funcție de evenimente. Lectorii bibliotecii, din mediul local transilvănean sau de aiurea, în special din spațiul central european (Polonia, Austria, Germania, Ungaria), au continuat să fie interesați de fondul de carte tipărită sau manuscrisă, mai puțin de cel de documente.

Cataloagele bibliotecii erau deja realizate; pionier a fost András Cseresnyés, cel care, în primii ani ai secolului al XIX-lea, după ce a ajuns bibliotecar (1 mai 1800 „[...] zi în care am început să mă ocup de cărțile din biblioteca episcopală”), a dus la bun sfârșit, cu deosebită acribie, această muncă sisifică¹. A. Cseresnyés nu a fost singurul care s-a implicat în buna funcționare și

¹ BB XI 449, f. 2^r. Vezi, de exemplu, *Conscriptio Bibliothecae Institutii Batthyaniensis facta anno 1824*, t. 1-2 (BB XI 478-479), *Index Juristarum, Philologorum et incunabulorum et manuscriptorum*

gestionare a fondului de carte. Printre bibliotecarii care au activat în bibliotecă în secolul al XIX-lea, trebuie amintit și Antal Beke, care a rămas cunoscut cercetătorilor în special prin catalogul manuscriselor, publicat în anul 1871, care este și astăzi utilizat de cei interesați de situația primară a fondului, deși are și puncte slabe. A lăsat în urmă o operă impresionantă în care utilizarea fondurilor arhivistice din Transilvania, în special cele de la Alba Iulia, se regăsesc în toate lucrările de gen². Și după retragerea din funcții, îl vom găsi în primii ani ai secolului al XX-lea printre cititorii activi ai bibliotecii.

Cercetarea de față reprezintă continuarea celei care a prezentat situația lectorilor și a lecturilor lor în bibliotecă în secolul al XIX-lea³. Punctul de plecare al acestui studiu constă în parcurgerea a trei registre de împrumuturi deținute de Biblioteca Batthyaneum. Aceste trei indexuri se derulează în perioada 1881-1943 și surprind desfășurarea activității în bibliotecă⁴.

Primul registru analizează cititorii și împrumuturile, respectiv lecturile lor între anii 1881 și 1921, dar, de data aceasta, ne vom ocupa doar de secolul al XX-lea. Bibliotecarul Péter Kóródy a folosit un registru cu rubrici, tipărit pentru însemnarea celor ce au împrumutat din bibliotecă; astfel, găsim rubrici pentru numărul de ordine, data, numele cititorului și titlul lucrării împrumutate, cotă, volum, data restituirii și diferite mențiuni. Toate aceste informații au fost introduse inițial de bibliotecar, dar pe parcurs am găsit mai multe ducturi. Lectorii bibliotecii, în perioada 1881-1899, respectiv 1900-1921, au venit din mai multe areale: unii localnici, alții transilvăneni, iar cea de-a treia grupă alcătuită din cei din exterior (i-am inclus aici pe cei din afara granițelor actuale ale Transilvaniei și nu am urmat limitele Monarhiei Austro-Ungare). Lectorii au fost numeroși, ceea ce ne-a surprins pentru primele decenii ale secolului al XX-lea: dr. Farkas Gyáului, Antal Beke, József Eröss, László Vezér, József Ujfálsusi, Vilmos Fraknoi, Albert Takó, János Forster, Sandor Wagner, Mihály Bogisich, György Gönczi, dr. Antal Péter, dr. Rudolf Wolkan, dr. Endre Veress, dr. Adolf Schullerus, József Léstyán, dr. Tihámér Gyárfás, dr. Andreas Friedrich, Eugen Roth, dr. Gyula Todoreszku, Károly Adorján, Ján Ptasnik, dr. Bolesław Ulanovski etc. O pleiadă de cercetători la care se mai adaugă și alții, dar, ca și în cercetarea anterioară, am ales să ne referim la numele mai deosebite: fie localnicii care s-au evidențiat prin activitatea lor în comunitate, fie transilvănenii sau personajele din afară care au studiat lucrări

(BB XI 485), *Catalogus primarum editionum* (BB XI 486), *Libri duplicati in Bibliotheca Batthyaniani*, t. 1-2 (BB X 87, BB X 89) etc.

² Despre viața și activitatea lui A. Beke, vezi Beke 1871, *passim*; Mârza 2024, p. 339-340. Analiza manuscriselor istoricului A. Beke și a cercetărilor întreprinse la Arhivele Vaticane din perioada 1898-1899 a fost prezentată de Mihai Kovács cu titlul *Recuperarea unei moșteniri uitate: manuscrisele istoricului Antal Beke (1838-1913)* în cadrul conferinței „Bibliologie și Patrimoniu Cultural Național”, ediția a XVIII-lea, Alba Iulia, 6-7 iunie 2024; publicată în volumul de față, p. 291-304.

³ Mârza 2024, p. 317-347.

⁴ BB XI 393; Inv. 1755; BB XI 392.

speciale și au utilizat în munca lor științifică fondul de la Batthyaneum. Un grup aparte a fost cel al surorilor de caritate din localitate, pe care le găsim interesate de fondurile bibliotecii.

Dintre lectorii locali nu putem să trecem cu vederea activitatea susținută a lui Antal Beke, amintit și în studiul referitor la secolul al XIX-lea. De aceea vom parcurge repede cercetările fostului bibliotecar ale cărui lucrări de speciale aparțin toate, cu excepția uneia, secolului al XIX-lea⁵. Și după anul 1900, A. Beke a fost deosebit de activ fiind interesat, printre altele, și de lucrarea lui E. Varjú despre fondurile din bibliotecă, despre arhiva sașilor, cea a capitlului din Alba etc⁶. Majoritatea împrumuturilor lui A. Beke dovedesc interesul său pentru domeniul istoriei și teologiei; totuși, la data de 25 august 1907, împrumuta două ediții din Flavius Philostratus, filozof grec, ambele fiind înapoiate după mai bine de jumătate de an (26 martie, respectiv 26 aprilie 1908)⁷. Cercetările actuale dovedesc ultimul împrumut realizat de canonicul Antal Beke la data de 24 ianuarie 1912, cu un an înainte să moară (19 mai 1913)⁸.

Numele lui Antal Péter, doctor și profesor la Alba Iulia, se leagă de *Diarium*-ul scris de Imre Dániel, bibliotecarul episcopului Batthyány⁹. Este interesant că acest jurnal nu a suscitat interes printre cititorii din secolul al XIX-lea, nici chiar printre cei din secolul al XX-lea, dar numele lui Antal Péter și al bibliotecarului Róbert Szentiványi se leagă de acest diar. Chiar dacă nici unul, nici celălalt cercetător și totodată bibliotecar nu au împrumutat jurnalul lui Imre Dániel, cel puțin așa reiese din registrele cercetate, în anul 1910, 66 de file din jurnal (introducerea și perioada dintre 4 decembrie 1783 și 4 martie 1784) au fost tipărite în revista *Közművelődés*. Inițial, textul era publicat bilingv, latin-maghiar, urmând ca pe parcurs să se publice doar varianta latinească¹⁰. Am urmărit cu atenție împrumuturile lui Antal Péter din bibliotecă; a fost un cititor constant, dar domeniul său de interes nici nu s-a apropiat de o astfel de literatură. A predominat

⁵ [https://hu.wikipedia.org/wiki/Beke_Antal_\(kanonok\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Beke_Antal_(kanonok)) (accesat 16.02.2023), vezi și informația disponibilă la <https://mek.oszk.hu/03600/03630/html/index.htm> (accesat 16.02.2023).

⁶ BB XI 393, f. 8^r (5 febr. 1901), 9^v (10 oct. 1901), 11^v-12^r (28 nov. 1902), 12^r (7 ian. 1903: l-a cerut pe E. Varjú; 22 apr. 1903: cotele N5 II 17, K5 V 2), 13^v (4 și 22 sept. 1905), 14^r (22 nov. 1905: a cerut 28 de vol. din Bibliotheca Maxima Patrum Veterum), 17^r (21 febr. 1909: Monumenta Vaticana Episcopatus Veszprémiensis, 4 vol.), 21^v (7 aug 1911), 24^v (24 ian. 1912).

⁷ BB XI 393, f. 15^r: „Philostrati Opera, Parisiis”, cota E3 I 2: vezi BB XI 478, f. 243^v: „Philostrati Lemmi opera quae exstant, Graeca latinis e regione positae, Parisiis, 1608, in fol.”; BB XI 393, f. 15^v: „Philostratus, de vita Apollinii, Venetiis”, cota Y2 IV 31; vezi BB XI 478, f. 222^v: „Philostrati Icones et heroica, item Callistrati descriptiones et vitae philosophorum, Graece et Latine, Venetiis 1501 & 1502, in fol.”

⁸ BB XI 393, f. 24^v.

⁹ *Diarium*, t. 1-2, passim. Despre I. Dániel vezi Mărza 2020, passim.

¹⁰ Mărza 2020, p. 270; vezi *Közművelődés* 1910, nr. 2-16, 19, 23-33, 35-38; varianta bilingvă s-a tipărit până la nr. 23, inclusiv.

teologia¹¹; ultimele împrumuturi datează din anul 1919, când a cerut cărți la 17 și 18 ianuarie, 19 martie și 12 mai¹². Dr. A. Péter a fost înmormântat în cimitirul orașului Alba Iulia, murind în anul 1964¹³.

Dacă ar fi să vedem doar latura de latinist a lui Róbert Szentiványi, atunci o putem identifica cu traducerea pe care a realizat-o împreună cu Antal Péter la jurnalul lui Dániel¹⁴. R. Szentiványi a fost doctor și profesor de teologie, totodată bibliotecar la Batthyaneum începând cu anul 1909, după cum reiese din caietul cu împrumuturi, preluând funcția de la bibliotecarul Péter Kóródy. Se poate ca bibliotecarul P. Kóródy să fi predat funcția la data de 10 august 1909, căci R. Szentiványi figurează în registrul de împrumuturi de la 1 septembrie 1909¹⁵. Dar pe R. Szentiványi îl găsim și printre cititori, când, la data de 20 februarie 1913, împrumută, în calitate de director, printre altele, o istorie a *Vulgatei* sau o lucrare despre istoria artei de la Regensburg și Sankt Gallen¹⁶. La sfârșitul aceluiași an împrumută trei manuscrise (III 34, III 87, III 127) pentru a le duce la fotografiat la Cluj¹⁷. Este posibil să fi colaborat la fotografierea acestor manuscrise cu fotografii Albert Stenárd¹⁸. Din registrul de împrumuturi nu rezultă să fi cerut vreodată *Diarium*-ul lui Imre Dániel. Activitatea lui R. Szentiványi în bibliotecă se va încheia după terminarea Primului Război Mondial, când va pleca în Ungaria, dar anii în care s-a ocupat de bibliotecă în calitate de bibliotecar și de director nu vor rămâne fără urmă în circuitul științific. Astfel, în anul 1947, a fost publicat doar în 20 de exemplare catalogul manuscriselor de la Batthyaneum, pe care l-a realizat R. Szentiványi cât timp a lucrat acolo. Se cunosc în total patru ediții (1947, 1949 – cu 25 de exemplare, 1957 – tot cu puține exemplare – și 1958). În introducerea către cititori a specificat că nu a scris lucrarea în maghiară, ci în latină, pentru a fi la îndemâna

¹¹ BB XI 393, f. 17^v (4 nov. 1909, 22 ian. 1910), 22^r (18 sept. 1911), 22^v (13 nov. 1911), 24^v (17, 31 dec. 1911, 10, 11 ian. 1911), 25^r (31 ian., 3, 5 febr. 1912), 25^v (8, 13 febr. 1912), 26^r (15 febr. 1912), 26^v (26, 29 febr. 1912), 29^r (20 iul. 1912), 29^v (2 aug. 1912), 35^v (13, 17 ian. 1913), 40^v (26 apr. 1913) etc.

¹² BB XI 393, f. 88^r, 89^r, 90^r.

¹³ Numărul sub care poate fi găsit mormântul aflat în Cimitirul Municipal din Alba Iulia este D058.

¹⁴ *Közművelődés* 1910, nr. 2, p. 7: traducerea începe cu o scurtă introducere asupra fondului bibliotecii înaintea publicării în același număr al revistei a primelor fragmente din jurnal.

¹⁵ BB XI 393, f. 1^v, 17^v-18^r (1909 Szeptember 1-től Könyvtáros: Dr. Szentiványi Róbert).

¹⁶ BB XI 393, f. 37^r: „Berger: Histoire de la Vulgate, [...], Swarzenski: Die Regensburger Buchmalerei, Merten: Die Buchmalerei in St. Gallen”). Samuel Berger, *Histoire de la Vulgate pendant les premiers siècles du Moyen Age*, Paris, 1893 (cota actuală B6 IV 3; X8 V 6); Georg Swarzenski, *Die Regensburger Buchmalerei des X. und XI. Jahrhunderts*, 1900; Adolf Merton, *Die Buchmalerei in St. Gallen vom neunten bis zum elften Jahrhundert*, Leipzig, 1912.

¹⁷ BB XI 393, f. 47^v: 17 nov. 1913, fiind înapoiate la 21 nov. același an. Ms III 34: vezi Catalogus 1958, p. 198-199, nr. 346; Censur 2018, p. 98, nr. 237; Ms III 87: Catalogus 1958, p. 216-217, nr. 393; Censur 2018, p. 105, nr. 262; Ms III 127: Catalogus 1958, p. 236, nr. 433; Censur 2018, p. 111, nr. 285.

¹⁸ Vezi, în acest sens, informațiile oferite de Hendre Biro 2021, p. 202. Numele fotografului apare la Hendre Biro 2021 sub forma de Stenárd, pentru ca în Hendre Biro 2010, p. 196 să îl găsim sub forma Sternad. În cercetările întreprinse nu l-am identificat, așa că nu putem oferi o variantă corectă a numelui.

cercetătorilor¹⁹. Lucrarea a fost piatra de temelie pentru cercetătorii manuscriselor de la Batthyaneum mai bine de 50 de ani, până în anul 2018, când a văzut lumina tiparului un census care tratează manuscrisele medievale occidentale [sic!] din România, inclusiv de la Batthyaneum. Față de acest instrument de lucru util și modern, catalogul lui Szentiványi, cu un motto special (*Inter folia fructus*), descrie mai multe manuscrise de la bibliotecă, nu doar pe cele medievale occidentale²⁰.

Începând cu anul 1920, printre cei interesați de fondul de la Batthyaneum, figurează și dr. Béla Baráth, profesor de teologie, care, în decursul anilor, a ajuns și directorul instituției. În această perioadă a căutat lucrări de teologie biblică, o parte aflându-se în fondul Fogarasi (necotate atunci), altele – în fondul principal²¹. A fost un cititor asiduă până la 1 noiembrie 1921, când bibliotecarul József Léstyán a încheiat acest prim registru de împrumuturi²².

Un grup special de lectori, care nu a apărut în registrele din secolul al XIX-lea, a fost format din surorile de caritate sau surorile misericordiene din localitate, cărora, în anul 1858, episcopul L. Haynald le-a construit o mănăstire în orașul de jos²³. În perioada 6 august 1912 – 22 iulie 1915, periodic, au împrumutat din bibliotecă sora Remigia, sora Ignatia, sora Salesia, sora Eustrella, sora Anzelma, sora Raffaella, sora Tarcisia, sora Antonia, sora Immaculata, sora Wladimira²⁴. S-au împrumutat periodice precum *Magyar Könyvszemle* din 1912, nr. 1-2, *Gyulafehérvári füzetek*, nr. 1-3, reviste de muzică, de literatură, dar și lucrări despre artă și manuscrise anluminare, o istorie a Ungariei, un manual al liturghiei catolice, o monografie a comitatului Alba Inferioară etc²⁵. Prezența cititorilor de gen feminin și diversitatea lecturilor parcurse – fapt insolit și pentru începutul secolului al XX-lea – rezultă din cercul persoanelor cu care ne-am obișnuit, analizând registrele bibliotecii.

Printre cititori s-au aflat și bibliotecari; ne vom referi în acest paragraf la cei de la Universitatea din Cluj, din rândul cărora s-a evidențiat, de departe, în

¹⁹ Catalogus 1958, p. 5-6; Batthyaneum 2014, p. 32-33.

²⁰ Census 2018, passim. Vezi și medalionul biografic al lui R. Szentiványi în Hendre Biro 2021, p. 201-202.

²¹ BB XI 393, f. 99^v: 20 nov. 1920: cotele B6 V 12, H6 V 12-13, H6 VI 16.

²² BB XI 393, f. 100^r: 9 mai, 5 sept., 3 și 25 oct. 1921, fiind interesat de cote precum B6 IV 9, B6 VII 5, B6 VII 1, D6 V 17. Batthyaneum 2014, p. 32-33: J. Léstyán a fost în funcție începând cu data de 16 aug. 1920.

²³ Nu se cunosc prea multe informații despre aceste surori; vezi Léstyán 1996, vol. 2, p. 111; Rusu 2000, p. 53; Karda 2020, p. 84.

²⁴ BB XI 393, f. 29^v-30^r, 32^r, 36^{r-v}, 54^v, 69^v, 92^v.

²⁵ BB XI 393, f. 30^v: Ráczvekerdy M. Salesia a împrumutat „Kobell: Kunstvolle Miniaturen; Warner: Illuminated manuscripts”: Luise von Kobell, *Kunstvolle Miniaturen & Initialen aus Handschriften des 4. bis 16. Jahrhunderts ...*, München, 1892; George F. Warner, *Illuminated Manuscripts in the British Museum. Miniatures, Borders and Initials Reproduced in Gold and Colours*, London, 1903; BB XI 393, f. 36^r „Szalay Baróti: a magyar nemzet tört.”.

cercetări dr. Andrei Veress²⁶. Numele său figurează începând cu 3 mai 1910, fiind interesat de manuscrise, anume de corespondența privată a principilor Transilvaniei, care a fost împrumutată printr-un schimb interbibliotecar, credem noi²⁷. Cercetătorul a căutat și volumele manuscrise aduse de Imre Dániel din Italia, cele care conțineau informații despre documentele găsite în biblioteca și arhiva de la Vatican, biblioteca Borghesi, Colegiul Roman, biblioteca Colonna, Chigi, De Propaganda Fide etc²⁸. Următoarele lucrări împrumutate pentru A. Veress au fost: un album al Colegiului Germano-Maghiar de la Roma, pe care l-a folosit în lucrarea apărută în anul 1917, și călătoria lui István Kérészi²⁹. A. Veress este cunoscut în mediul științific și prin edițiile de documente publicate (*Fontes Rerum Transylvanicarum*, *Fontes Rerum Hungaricarum*), pentru care a avut nevoie de informații din arhive. În anul 1914, la 6 ianuarie, respectiv 28 ianuarie, cerea un document al capitlului, mai apoi lucrările lui Antal Beke și Antal Szeredai, ambele dedicate capitlului de la Alba Iulia³⁰. Din anul 1915 sunt înregistrate ultimele împrumuturi ale istoricului maghiar (22 mai, 7 octombrie, 16 noiembrie), căutând lucrări ale lui Ákos Koncz, Alajos Zellinger, Nikola Bengler, S. Keglevics etc.³¹ Primul bibliotecar al Universității din Cluj, pentru care s-a împrumutat în secolul al XX-lea de la Batthyaneum, a fost dr. Farkas Gyálui, interesat fiind de o lucrare a lui Gáspár Heltai tipărită în anul 1552³². Probabil același bibliotecar să fi împrumutat și pe 3 februarie, respectiv 7 aprilie 1902. În registru informația este neclară, deoarece figurează „bibliotecarului de la Universitatea din Cluj”; titlurile împrumutate sunt două manuscrise („*Nomina arianorum* ms. s. 18” și „*Batthyány: Hymnarium* ms. s. 16”)³³. Manuscrisul cu imnuri și psalmi din secolul al XVI-lea a fost studiat și de către János Seprödi, pentru care se împrumuta, tot prin schimb

²⁶ Vezi, de exemplu, informațiile biografice despre A. Veress în Popa 2006, p. 9-29.

²⁷ BB XI 393, f. 18^v: cota N5 IV 3. BB XI 479, f. 242^{r-v}: „Correspondentiae privatae Principum Transilvaniae et aliorum ad eosdem. T 4. Ms. originalia ab anno 1500 ex Archivo Regnicolari transpositae” (N5 IV 2-5), iar la cota N5 IV 6-7 găsim corespondența, începând cu anul 1600.

²⁸ BB XI 393, f. 27^r; BB XI 479, f. 232^v; cote actuale: BB X 116-122.

²⁹ BB XI 393, f. 47^v: 14 nov. 1913, cotele I 47 (Catalogus 1958, p. 32-33, nr. 47), respectiv III 174 (BB XI 479, f. 238^r: „Itinerarium litterarium Stephani Kérészi per varias Europae provincias, ms. 1717, in 8°”, cota L5 VI 33; Catalogus 1958, p. 245, nr. 475). Vezi *Matricula et acta Hungarorum in Universitatibus Italiae studentium*, volumen secundum: *Roma; Collegium Germanicum et Hungaricum I. Matricula 1559-1917*, (ed.) E. Veress, Budapest, 1917, parte a colecției *Fontes Rerum Hungaricarum*.

³⁰ BB XI 393, f. 50^v, 51^v (Beke, Erdélyi káptalan levéltára și Szeredai, *Notitia capituli Albensis*).

³¹ BB XI 393, f. 69^r, 70^r (Keglevich: *De off. missae*) Vezi BB XI 479, f. 21^r: „Keglevics (Com. Sigismundi), Theses ex dissertatione Canonica de celebratione Missarum cum Constitutione Benedicti XIV Pont. Max., Romae, 1755, in 4to”.

³² BB XI 393, f. 8^v, 24 ian. 1900; BB XI 478, f. 90^v: „Heltai Gaspár a Részegségnek seszedelm es voltárol Dialogus. Kolosváráth, 1552, in 8°”.

³³ BB XI 393, f. 10^r, cota F5 VI 21 și N5 III 10. La cota F5 VI 21 figurează, zicem noi, altceva, vezi BB XI 479, f. 222^v: „Institutio religionis Christianae. Ms., in 4to”; BB XI 479, f. 242^r: „Hymni et Psalmi cum notis cantus Hungariae Ms. seculi 16^{ti}, in fol.”

interbibliotecar, bănuim, la data de 16 septembrie 1912³⁴. Și Zoltán Köblös a cercetat de două ori un incunabul – misal de Esztergom, tipărit la Veneția în 1486³⁵. Câteva luni mai târziu, s-au căutat informații despre iezuitul Rudolf Bzenský de către Alajos Boga; cu această ocazie, s-a împrumutat pentru el una dintre lucrările sale păstrate la bibliotecă, totodată și bibliografia aferentă³⁶. Tot de la biblioteca Universității din Cluj și pentru folosul lui Béla Zádor, s-a cerut de la Batthyaneum, la data de 7 mai 1914, un *Dialogus Salm. cum Markolfo*³⁷. Numele acestor bibliotecari de la Cluj și cărțile împrumutate în numele bibliotecii Universității clujene subliniază faptul că la începutul secolului al XX-lea funcționa deja un schimb interbibliotecar, lucrările fiind înapoiate după cca 2-3 săptămâni sau mai mult, depinde de caz.

În interesul lui Adolf Schullerus, care funcționa atunci la Muzeul Brukenthal din Sibiu, a fost împrumutată la data de 29 noiembrie 1910 o lucrare renașcentistă a lui Gáspár Heltai, care a fost restituită la 5 februarie 1912³⁸. Este singura mențiune în bibliotecă despre intelectualul sas. A. Schullerus s-a remarcat în cultura săsească și transilvăneană ca un bun cunoscător al realităților epocii în care a trăit, lăsând în urma sa o impresionantă operă cu valențe politice, lingvistice, istorice, folclorice, teologice, pedagogice etc³⁹.

Dacă ar fi să stabilim aria geografică a cercetătorilor din afara Transilvaniei, ne-am concentra asupra spațiului central european, ajungând, de la Budapesta, la Viena, Berlin sau Cracovia. La data de 13 decembrie 1902, se împrumută pentru biblioteca Universității din Budapesta, dar fără să se specifice în numele cui, *De bello Jugurtino* a lui Sallustius; după cotă, deducem că a fost un manuscris; acesta urma să fie restituit la 30 ianuarie, anul următor⁴⁰. Pentru *Hof, Haus und Staats Archiv* de la Viena s-au împrumutat două incunabule: unul cu decretalele papei

³⁴ BB XI 393, f. 30^v.

³⁵ BB XI 393, f. 42^v (21 iun. 1913), 53^r (11 febr. 1914); BB XI 479, f. 209^r: „Missale Strigoniense Divinorum Officiorum tam de Tempore, quam de Sanctis cum certis Officiis annexis, Venetiis, 1486, in fol.”.

³⁶ BB XI 393, f. 46^r, 18 oct. 1913; cota XI 123; SBS 1986, p. 358. Pentru o mai bună înțelegere a lucrărilor lui R. Bzenský, vezi Rus 1998-1999, p. 119-146.

³⁷ BB XI 393, f. 57^v, cota Ms I 157; vezi, de exemplu, BB XI 479, f. 226^r, cota G5 V 13: „Tractatus de Caeremonialibus, Spositio Hymnorum, interpretatio novi Testamenti, ms. seculi 14^{ui} in 4to”; Catalogus 1958, p. 82-83, nr. 157; Censuș 2018, p. 62, nr. 115.

³⁸ BB XI 393, f. 19^v: „Heltai. A részegségnek és tobzódásnak veszedelmes voltáról való dialogusa”, tipărit la Cluj, în 1552, cota A2 IX 6; vezi și BB XI 478, f. 90^v, cota A2 IX 6. Lucrarea se găsește online pe <https://mek.oszk.hu/06400/06417/html/heltaiga0010001.html> (accesat 11.03.2023).

³⁹ Göllner 1986, passim; https://cultura.sibiu.ro/personalitati/details/schullerus_adolf (accesat 11.03.2023).

⁴⁰ BB XI 393, f. 12^r; cota L5 VI 2; v. BB XI 479, f. 237^r: „Salustii Bellum Jugurtinum ms. seculi 14^{ui} in 8° pergamena”.

Grigore al IX-lea, celălalt cu constituțiile lui Clement al V-lea⁴¹. În anul 1909, la data de 28 octombrie, se împrumută de la Batthyaneum, pentru biblioteca școlii din Sárospatak, domnului György Gönczi⁴². În lunile ianuarie și februarie ale anului 1910, din registrul de împrumuturi reiese că s-au împrumutat de la Batthyaneum către biblioteca Universității din Viena câteva manuscrise. Din păcate, nu se păstrează numele celui care a cerut cărțile⁴³. În aceeași perioadă, se căuta pentru directorul bibliotecii din Charlottenburg, Berlin, un manuscris de secol XV despre faptele lui Carol cel Mare, care provenea din achiziția Migazzi⁴⁴. La data de 14 aprilie 1910, biblioteca Universității din Viena cerea pentru nimeni altul decât dr. Rudolf Wolkan, care a ocupat și funcția de director al bibliotecii Universității din Viena, cunoscut istoric, germanist, filolog, bibliotecar⁴⁵. Dacă analizăm conținutul lucrărilor căutate acum, putem presupune că și cererile anterioare ar fi putut să fie tot în folosul lui R. Wolkan. Pentru doctorul Endre Friedrich, de la biblioteca Universității de Științe din Budapesta, s-a împrumutat corespondența episcopului Bajtay (1760-1772)⁴⁶. Lui Eugen Roth din cadrul bibliotecii Universității din Leipzig i s-a împrumutat un manuscris ce conținea lucrarea lui Konrad von Würzburg, colligatum cu *Buch der Könige*⁴⁷. Doctorul Wilhelm Köhler de la Viena (*Institut für Österreichisches Geschichtsforschung*) a cercetat o filă (116^{r-v} din *Evangelia după Sfinții Matei și Marcu*, cunoscut drept *Codex Aureus*), căreia i s-au făcut fotografii⁴⁸. O mărturie despre un lector din Franța: la data de 21 iunie 1915, cerea trei volume de studii un anume Vogt din

⁴¹ BB XI 393, f. 16^r: (11 febr. 1908): cotele B5 I 3, A5 I 7: BB XI 479, f. 204^v: „Gregorii IX Decretales cum Glossa ordinaria Bernardi, Basileae, 1482, in fol.”, f. 203^r: „Clementis Papae V Constitutiones, Moguntiae, 1471, in folio”.

⁴² BB XI 393, f. 17^v: cota U3 V 27; vezi BB XI 479, f. 62^v: „Keresztényi – Enekek, Debreczenben 1602 in 4°”. Mențiunea din catalogul lui Cseresnyés: „Nr. 27 se află în camera blind., în lada reparată”.

⁴³ BB XI 393, f. 18^r: 22 ian. 1910: cotele M5 V 12 (BB XI 479, f. 240^v: „Preces et hymni germanice ms. seculi 15^{ti}, in 8vo”; Censur 2018, p. 112, nr. 288), K5 III 13 (BB XI 479, f. 232^r: „Rethpuch genannt Belial, ms. seculi 15^{ti}, in fol.”; Censur 2018, p. 49, nr. 75); 2 mar. 1910: cotele K5 VI 6 (BB XI 479, f. 233^v: „Rythmi Germanici ms. seculi 15^{ti} in 8° pergamenae”; Censur 2018, p. 102-103, nr. 254), M5 V 12, F5 V 14.

⁴⁴ BB XI 393, f. 18^r: cota F5 VI 10; figurează în BB XI 479, f. 222^v: „Rithmi Germanice. Ms. 1400 in 4°”, vezi și Catalogus 1958, p. 78, nr. 145; Censur 2018, p. 59-60, nr. 106.

⁴⁵ https://www.biographien.ac.at/oebl/oebl_W/Wolkan_Rudolf_1860_1927.xml (accesat la 16.02.2023). BB XI 393, f.18^v: cotele E5 VI 10, F5 V 14, G5 VI 25. V. BB XI 479, f. 219^r: „Miscellanea precum et Cantionum circa medium seculi 15ⁱ in 8° Ms”, f. 222^r: „Orationes et Hymni diversi, Germanice, ms. 1580, in 4to in pergamenae”, f. 227^v: „Cantiones diversae Christianae, ms. 1531, in 4°”.

⁴⁶ BB XI 393, f. 25^v.

⁴⁷ BB XI 393, f. 28^v, 18 iun. 1912; BB XI 479, f. 222^r: „Orationes et Hymni diversi, Germanice, ms. 1580, in 4to, in pergamenae”; Censur 2018, p. 88-89, nr. 201.

⁴⁸ BB XI 393, f. 34^r, 4 dec. 1912. Vezi Censur 2018, p. 64-65, nr. 120. Din descrierea realizată în anul 2018 în Censur, reiese că manuscrisul are 111 f.

Lyon; este posibil să fie vorba despre studiile lui Elphège Vacandard, teolog și istoric al religiei⁴⁹. Pentru preotul József György de la Muzeul Brukenthal din Sibiu, la 20 februarie 1914, s-au împrumutat două lucrări despre istoria Ordinului Franciscan⁵⁰. Interes pentru fondul de carte de la Batthyaneum au arătat și cercetători din Polonia, respectiv de la Cracovia, de unde au sosit Władysław Baran (23 februarie 1914), Bolesław Ulanowski (12 și 23 martie 1914). Totodată, pentru Jan Ptáśnik, tot din Cracovia, s-a împrumutat, la data de 2 aprilie 1912, un incunabul. W. Baran (1882-1930), director al Bibliotecii Academiei din Cracovia, a fost interesat de „Bitneri Victorini, *Lyra prophetica Davidis, sive analysis psalmodum*: vol. 2 Londini 1650, in 4^o⁵¹. B. Ulanowski, avocat și istoric, profesor și decan al Universității Jagiellone din Cracovia, s-a habilitat în anul 1886 cu o lucrare despre dreptul de azil în statutele lui Cazimir cel Mare⁵²; la bibliotecă s-a interesat de statutele sinodului din dieceza de Wrocław, în dreptul titlului fiind trecut un X cu creionul, la fel și cota este încercuită, apoi de un manuscris copiat de Nicolaus Schreybirdorff și un Ms. II 150, care este tăiat cu creion albastru; acest ultim manuscris nu se mai păstrează în fond, fiind împrumutat, se pare, chiar în timpul bibliotecarului R. Szentiványi, fără a mai fi fost restituit, motiv pentru care este și tăiat cu creionul albastru⁵³. Aceași soartă o are și un incunabul împrumutat pentru Jan Ptáśnik de la Academia de Științe din Cracovia; este vorba de *Quaestiones* a lui Johannes Versor, filozof tomist și comentator al lui Aristotel, rector al Universității din Paris în anul 1458⁵⁴; lucrarea nu se regăsește în catalogul de incunabule redactat de bibliotecarul Imre Dániel și păstrat parțial, este însă inclusă în primele cataloage ale bibliotecii, realizate de A. Cseresnyés⁵⁵.

⁴⁹ BB XI 393, f. 69^v; este specificată cota H6 V 4. Vezi „E. Vacandard, *Études de Critique et d'Histoire religieuse*, Paris, 1912”, cote actuale: H6 V 4, H6 III 11a-c, A7 IV 17-19.

⁵⁰ BB XI 393, f. 53^v: „Manuale fr. O. Min, Chronica seu origo F. min. de obs”, cu cotele III 122, respectiv IX 108.

⁵¹ BB XI 393, f. 53^v; BB XI 478, f. 30^v, cota K VI 6-7. Vezi și lista de lucrări întocmită de Józef Seruga în J. Seruga, *Ś. P. Władysław Baran Dyrektor Biblioteki Polskiej Akademji Umiejętności w Krakowie * 1882- 21 Sierpnia 1930*, Kraków, M CMXXX la <https://polona.pl/item/s-p-wladyslaw-baran-dyrektor-biblioteki-polskiej-akademji-umiejtnosci-w-krakowie,Njc4NjgxNTI/4/#info>: metadata (accesat 19.02.2023).

⁵² https://pl.wikipedia.org/wiki/Bolesław_Ulanowski (accesat 19.02.2023).

⁵³ BB XI 393, f. 55^{r-v}; BB XI 479, f. 227^v: „Compendium Statutorum synodaliū Dioecesis Wratislaviensis, ms. seculi 18, in 4°” (menționat că lipsește și în catalogul lui Cseresnyés) (cota G5 VI 30); vezi și Catalogus 1958, p. 71, nr. 134. BB XI 479, f. 230^v: „Explanatio orationis Dominicae, ms. seculi 15, in 4°” (cota I5 IV 9); vezi și Catalogus 1958, p. 73, nr. 142; Census 2018, p. 58, nr. 103; BB XI 479, f. 229^r: „Aranyalsh Martini libri terni de publicis legibus, ms. seculi 14ⁱⁱ, in 4°” (cota H5 IV 9); Catalogus 1958, p. 176-188, nr. 309; Census 2018, p. 179-180, nr. ii (în Anexă. Manuscrise nereperabile).

⁵⁴ BB XI 393, f. 56^r.

⁵⁵ Vezi BB XI 437 (catalogul realizat de I. Dániel). Vezi, în schimb, BB XI 485, f. 179^r: „Versoris Iohannis, Quaestiones super libros de generatione et corruptione, item super parva naturalia cum textu Aristotelis – 1489, in fol.” (cota de atunci G5 II 13) sau BB XI 479, f. 224^v: „Versoris Joannis

Cunoscutul colecționar de cărți, dr. Gyula/Iuliu Todoreszku (1866-1919), a cercetat personal 4 file din calendarul tipărit de Imre Farkas în anul 1618 [!]; cercetarea a avut loc între 4 și 14 decembrie 1912, când lucrarea a fost înapoiată⁵⁶; anul de tipărire a calendarului (1618), care apare în registrul de la Batthyaneum, nu corespunde cu anul de înregistrare a calendarului în *Régi Magyar Könyvtár* (RMK), vol. 1, unde găsim 1619; probabil lucrarea a fost tipărită în 1618 pentru

Quaestiones super Libros de generatione, et corruptione. Item super parva naturalia cum Textu Aristotelis. Absque Loco 1489, in fol.” (aceeași cotă G5 II 13). O descriere completă a exemplarului aflat în bibliotecă pe parcursul secolului al XIX-lea o găsim tot într-unul dintre cataloagele realizate de bibliotecarul A. Cseresnyés; vezi BB XI 486, f. 293^r-294^r: „XX. Joannis Versoris Quaestiones Super Aristotelis Libros de Generatione, et Corruptione, et nonnullos alios, cum ejusdem textu. Sine mentione Loci. 1489. in fol. Principio voluminis folio nempe primo recto occurrit titulus operis. Folio secundo incipit opus ipsum, primo scilicet Textus Librorum Aristotelis ex antiqua versione, cui subjunguntur quaestiones ipsius Versoris, ad finem Libri I ponitur Recapitulatio, seu index tractatum, et capitulorum ejusdem Libri I de generatione, et Corruptione, ad calcem Libri II ita legitur: Et sic termina[n]tur quaestiones versoris sup[er] duos libros de generatione [et] corruptione Aristotelis [secundu]m p[ro]cessum [et] mentem eiusde[m] versoris diligentissime correcte. Anno incarnat[i]o[n]is d[omi]nice M. CCCC. LXXXIX. Penultimo die Maij. Hisce subnexae habentur: Recapitulatio Libri II. Auctoritates sive Selectae Sententiae Aristotelis ex his Libris de generatione, et Corruptione excerptae, et Tabula quaestionum super eosdem Libros. Sequuntur deinde ejusdem Versoris Quaestiones Super Libros de Coelo, et Mundo, Super Libros Meteororum, Super Parva Naturalia, cum Textu Aristotelis, Elencho Quaestionum, et Selectarum Sententiarum in fine, uti superius hisce omnibus adhaerent bini Tractatus, et quidem primo Tractatus S. Thomae de Ente, et Essentia: Seu de Quidditatibus Rerum, cum amplo Commentario Magistri Gerardi de Monte. Secundo Tractatus ejusdem Gerardi de Monte ostendens Concordiam S. Thomae, et Alberti (Magni): in multis, in quibus dictantur esse contrarii ad calcem ejusdem haec leguntur: Tractat[us] p[rae]clarissimi viri Studij Colonie[nsis] artiu[m] ac sacre theologiae p[ro]fessoris eximij m[a]g[ist]ri Gerardi de Mo[n]te o[st]ende[n]s Sanctu[m] Thoma[m] [et] Venerabile[m] Albertu[m] in q[uae]stionib[us] inibi co[n]tentis no[n] e[ss]e co[n]trarios finit feliciter. Subjunctus his est Index earundem Quaestionum. Ceterum Charactere Gothico, aut verius ad Gothicum accedente, et quidem duplici, quoad textum nempe philosophi, et Quaestiones Versoris (usa est haec vetusta editio, atque signaturis foliorum in margine inferiori, numerisque more Romano expressis in superiori instructa. Neque locus Editionis, neque nomen Typographi in subscriptionibus ad calcem indicatur; attamen Coloniae Agrippinae, et quidem ex officina Henrici Quentel eam in lucem prodiisse cl. Denisius in Subplem. Annal. Typogr. Tom. I, p. 279 existimat. Litterae majores ad initium singulorum Librorum desiderantur”. Potrivit însemnării de pe margine „Leuts.”, lucrarea a făcut parte din colecția de cărți obținută de episcopul Batthyány de la comunitatea din Levoča. Vezi BB XI 486, f. 293^r.

⁵⁶ BB XI 393, f. 34^r. Este vorba despre lucrarea care se află și în propria colecție: „Kalendariom, az 1618 esztendőre. Ivekben. Keresztúr, 1618”; vezi Akantisz 1922, p. 5. Impresionanta sa bibliotecă a fost donată de soția Aranka Horváth, care i-a și susținut pasiunea de colecționar, Bibliotecii Naționale Széchényi de la Budapesta, care a dobândit astfel una dintre cele mai prețioase colecții. Bibliofil pasionat, care a fost numit postum director de onoare al Bibliotecii Széchényi, Gyula/Iuliu Todoreszku a adunat lucrări în limba maghiară, română, în limbi străine tipărite în Ungaria, lucrări publicate în străinătate de autori maghiari înainte de 1711, incunabule, o colecție de aproape 3000 de volume. Unele dintre lucrările colecției nu au fost cunoscute nici chiar de bibliograful Károly Szabó, autorul vechii bibliografii maghiare. Vezi mai multe în Akantisz 1922, passim; Millich 1919, p. 118-120; Varga 2020, passim.

anul 1619⁵⁷. Este posibil ca dr. Todoreszku să fi comparat cele două exemplare, cel de la Alba Iulia și cel ce se regăsește în colecția sa, care a fost donată la moarte Bibliotecii Széchényi⁵⁸.

Un nume care s-a legat într-o oarecare măsură de fondul de carte de la Batthyaneum a fost cel al legătorului și tipografului din Alba Iulia, Sabin Solomon, pe care l-am găsit interesat de lectura cărților bibliotecii de două ori: la 28 noiembrie 1911, împrumuta primul volum dintr-un dicționar de istoria limbii maghiare scris de Zsigmond Simonyi și Gábor Szarvas, restituit la 5 decembrie; la 19 august 1912, împrumuta două reviste, pe care le-a adus la 20 septembrie⁵⁹. S. Solomon a activat ca legător și tipograf în Alba Iulia, în prima jumătate a secolului al XX-lea; această activitate l-a condus și spre fondul de carte de la Batthyaneum, existând în depozitele bibliotecii unele lucrări care au fost relegate de el; totodată a legat indexuri, cataloagele interne ale bibliotecii, unele periodice; numele său este marcat printr-o mică etichetă scrisă în maghiară sau germană, pe coperta interioară⁶⁰. Totodată, figurează printre semnatarii unui manifest de credință față de Biserica Greco-Catolică, publicat în ziarul *Unirea* de la Blaj, datat la Alba Iulia, 29 iunie 1924; mai târziu însă îl găsim membru al PCR, de unde a fost exclus în anul 1950, pentru a fi arestat în 1957⁶¹.

Cercetând acest registru de împrumuturi, ne-am pus întrebarea dacă, într-adevăr, cărțile însemnate aici au fost împrumutate prin scoaterea din bibliotecă. Răspunsul este probabil unul pozitiv, pentru că, altfel, nu s-ar fi pierdut unele exemplare – și altele decât cele specificate de noi în această cercetare; titlurile lipsă sunt însemnate în registru cu un creion albastru. Majoritatea cercetătorilor din afara Albei Iulia, în special cei din afara Transilvaniei, au împrumutat volumele cerute, dar le-au și restituit. Pentru susținerea acestei teorii adăugăm o

⁵⁷ Vezi, spre comparație, exemplarul digitalizat, disponibil în mediul online la adresa: https://library.hungaricana.hu/hu/view/RMK_I_0492_0492_0481b/?pg=4&layout=s (accesat 11.03.2023), descrierea din RMK I, nr. 492: http://real-eod.mtak.hu/570/7/rgimagyarknyvtr01_akadgoog_OCR.pdf (accesat 6.05.2023) și BB XI 393, f. 34^r. Un interesant studiu introductiv despre colecția de calendare a dr. G. Todoreszku, vezi în *Túri* 2016, p. 66-71.

⁵⁸ Pe moment, nu am găsit nici în fisierul online, nici în cel fizic exemplarul la Batthyaneum. Cel din colecția Todoreszku este descris în *Akantisz* 1922, p. 5 (vezi supra).

⁵⁹ BB XI 393, f. 23^v [v. online <https://adt.arcanum.com/hu/collection/MagyNyelvTortSzotar/> (accesat 11.03.2023)], 30^r (*Magyar Könyvszemle*, 1911 și *Zentralblatt für Bibliothek XXIX*, nr. 7-8).

⁶⁰ Mârza Selecká 2021, p. 61, nr. 6 („Solomon Szabin Könyvkötészete Buchbinderei Compactoria Gyulafehérvár), p. 76, nr. 54 („Solomon Szabin Könyvkötő Gyulafehérvár), p. 319, nr. 977 („Solomon Sabin Buchbinder Gyulafehérvár”). Vezi și Hendre Biro 2021, p. 202-203, unde discută despre catalogarea fragmentelor de manuscrise medievale și rolul lui S. Solomon ca legător al lor.

⁶¹ https://documente.bcucuj.ro/web/bibdigit/periodice/unirea/1924/BCUCLUJ_FP_PIV1902_1924_034_0030.pdf (accesat 11.03.2023). În anii 1930 a susținut publicarea unui ziar săptămânal în oraș, *Pacea*, în care se comentau acțiunile de politică externă antirevizioniste. Vezi Josan 2001-2002, p. 605; activitatea sa din anii '50 ai secolului XX, ca agent al Siguranței, este discutată de Rotar 2018, p. 333-374.

informație legată de registru, unde s-a menționat de către bibliotecar că lucrarea a fost citită în sala de lectură („olvasószoza”)⁶². La sfârșit de an, registrul conține, de cele mai multe ori, o statistică în care este redat numărul de împrumuturi: pe anul 1914 s-au împrumutat 449 de volume și un document, pe anul 1915 – 308 volume și 15 caiete, pe anul 1916 s-au împrumutat 135 volume, pe anii 1918-1919, din motive ușor de înțeles, nu s-a ținut evidența, în anul 1920 au împrumutat doar 46 de persoane, iar în anul 1921 au fost 17⁶³.

Următorul registru pe care îl aducem în discuție este o addenda la cel anterior. Rubricile au același conținut cu precedentul registru, dar au fost scrise de mână, nu s-a folosit un formular tipărit. Conține doar 17 file și tindem să credem că a fost ținut în paralel cu cel discutat de noi mai sus. Începe cu 5 ianuarie 1881 și se încheie în anul 1943, dar noi vom prezenta situația, conform modelului abordat în acest studiu, doar pentru secolul al XX-lea⁶⁴. Cercetând această addenda, am constatat că în anul 1900 figurează doar un împrumut, pe când în registrul anterior au existat 5 etc.⁶⁵

Între 17 septembrie 1928 și 7 octombrie 1929, s-au menționat, de obicei, doar titlurile și cotele, scrisul este deosebit de neglijent⁶⁶. Ductul bibliotecarului J. Léstyán se regăsește până la data de 22 noiembrie 1930, în paralel, de la un moment dat, cu cel al lui Béla Baráth⁶⁷. Pe timpul lui B. Baráth registrul de împrumuturi nu mai are acuratețea celui ținut de bibliotecarii anteriori (de ex. Péter Kóródy, Róbert Szentiványi sau József Léstyán). Începând cu luna noiembrie 1940, potrivit ductului, registrul va fi ținut de un alt bibliotecar, i s-au aplicat rubrici de mână cu un conținut specific⁶⁸.

Vom analiza în continuare, și de această dată, situațiile mai speciale. De exemplu, în acest inventar sunt trecuți cei doi cercetători de la Cracovia, Bolesław Ulanowski și Jan Ptánsnik, figurând cu împrumuturile în aceleași zile ca în registrul anterior (23 martie, respectiv 2 aprilie 1914); în dreptul cotelor găsim o linie, ceea ce sugerează o lipsă⁶⁹. Tot din afară figurează și un domn J. Lesko, din cadrul bibliotecii universitare din Eger, în folosul căruia s-au împrumutat cinci volume care figurează nerestituite în registrul BB XI 393; bibliotecarul J. Léstyán menționa în această addenda că patru din lucrările împrumutate pentru dl. Lesko

⁶² BB XI 393, f. 99^r: 5 aug. 1920, când József Rózsa, profesor la gimnaziu a studiat mai multe volume din lucrarea lui György Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. După însemnarea din rubrica de mențiuni este posibil ca în această dată să își fi început activitatea J. Léstyán.

⁶³ BB XI 393, f. 64^v, 72^v, 77^v, 87^v, 96^v, 99^v-100^r.

⁶⁴ Inv. 1755, f. 1^r, 2^r.

⁶⁵ Cf. Inv 1755, f. 2^r și BB XI 393, f. 8^v.

⁶⁶ Inv. 1755, f. 10^v-11^v.

⁶⁷ Inv. 1755, f. 12^r.

⁶⁸ Inv. 1755, f. 16^v.

⁶⁹ Inv. 1755, f. 2^v.

au fost restituite la data de 5 mai 1925⁷⁰. Tot aici figurează și împrumuturile lui Béla Baráth din anul 1921, deoarece acestea au fost restituite după data de închidere a precedentului registru (BB XI 393)⁷¹.

Sunt numeroase numele celor care au împrumutat de la bibliotecă; amintim doar pe cele cu rezonanță pentru mediul științific din Transilvania: astfel, dr. Béla Baráth, care va ajunge să lucreze în instituție, dr. Gustav Gündisch din Sibiu, domnii V. Macaveiu și Șt. Manciușea din Blaj, Karl Reinerth din Sibiu etc.

Béla Baráth a fost un cercetător constant al bibliotecii; îl vom găsi până în anul 1940, când însă va figura cu titlatura de profesor de teologie la Cluj. Domeniul de interes a fost teologia și filozofia⁷². Este posibil ca dr. B. Baráth să fi ajuns să lucreze în bibliotecă din a doua jumătate a anului 1926; de atunci figurează inițialele sale și ductul specific în rubrica de restituiri⁷³. Despre B. Baráth se știe că a realizat în Batthyaneum un catalog al incunabilelor în anul 1938, iar bibliografia necesară unei astfel de întreprinderi a căutat-o și după ce a părăsit instituția. Astfel, în noiembrie 1940, a cerut spre studiu bibliografiile lui Hain, Copinger și Reichling, în total 11 volume, care vor fi restituite toate la data de 20 august 1945. Situația incunabilelor de la Batthyaneum și din Transilvania, împreună cu un studiu introductiv și bibliografia aferentă epocii, a fost prezentată de B. Baráth în primul număr al revistei *Apulum* din anii 1939-1941⁷⁴.

Dintre localnici, merită amintite numele pictorului Traian Achim, al profesoarei Lucia Borș, care a împrumutat două lucrări ale lui Andrei Veress, și al profesorului Traian Popa⁷⁵.

Cercetările susținute ale lui Gustav Gündisch de editare a documentelor cu privire la istoria sașilor în Transilvania și nu numai l-au îndreptat și spre fondul

⁷⁰ Cf. Inv. 1755, f. 3^r și BB XI 393, f. 75^v. Vezi cotele III 119, I 125, I 138, XI 83, XI 81, dintre care nu a fost restituită cota I 125.

⁷¹ Inv. 1755, f. 4^r, restituirile sunt semnate de J. Léstyán.

⁷² Inv. 1755, f. 4^v, 5^r-8^v, 9^v etc., cerând cote precum D6 V 6, D6 V 29, E6 VI 16, A6 V 12, B6 IV 16, B6 VI 15, M6 IV 20, A6 IV 12-13, A6 V 10 etc., restituirile fiind semnate de J. Léstyán.

⁷³ Inv. 1755, f. 10^r.

⁷⁴ Inv. 1755, f. 16^v. *Repertorium bibliographicum in quo libri omnes ab arte typographica inventa usque ad annum MD ... opera Ludovici Hain, 1826-1838*; W. A. Copinger, *Supplement to Hain's Repertorium bibliographicum, or, Collections toward a new edition of that work in two parts*, London, 1902; D. Reichling, *Appendices ad Hainii-Copingeri Repertorium bibliographicum. Supplementum (maximam partem e bibliothecis Helvetiae collectum) cum indice urbium et typographorum. Accedit index auctorum generalis totius operis*, 1914. V. BB XI 489, f. 27^r-55^r. (catalogul intern de incunabile); Baráth 1939-1942, p. 324-331; Mărza 2022, p. 219-234.

⁷⁵ Inv. 1775, f. 5^r (28 mai 1922: Traian Achim), f. 17^r (5, 8 și 20 iun. 1942: Lucia Borș, restituite în 11 iulie 1942), f. 17^r (28 iun. 1943: Traian Popa: vezi și cotele B3 V 27, D3 III 17, restituite tot atunci). Despre Traian Achim, vezi Mircea, Fleșer 2008, pasim; Mircea, Cutean 2020, p. 113-139; Traian Popa (1892-1969) a fost istoric, publicist, profesor, născut la Oieșdea. Cu studii la Blaj, Budapesta și Cluj, a primit premiul *Gheorghe Asachi* al Academiei Române pentru *Monografia orașului Târgu-Mureș* (1933). Vezi *Personalități ale județului Alba*, s.l., s.a., medalionul Traian Popa.

de la Baththaneum, unde, la data de 11 și 12 iunie 1941, studia două lucrări pe care le restituia pe 13 iunie, necesare, poate, editării *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, al cărei mentor a fost timp îndelungat⁷⁶. Sunt singurele mențiuni ale cercetătorului sas în această bibliotecă. Tot din Sibiu sosea, la 30 iulie 1941, Karl Reinerth, pastorul protestant fiind interesat de manuscrise, toate înapoiate în aceeași zi⁷⁷. A contribuit la studierea Bisericii din Transilvania în perioada Reformei, multe dintre lucrările publicate atingând acest segment sensibil⁷⁸. Cercetările din bibliotecă se înscriu în același trend științific.

Fondul de la Biblioteca Baththaneum s-a dovedit interesant și pentru comunitatea greco-catolică de la Blaj. În luna iulie 1941, dr. V. Macaveiu împrumută un *Euchologion* sau *Molitvenic*, restituit la 5 martie 1942⁷⁹. Nu deținem mai multe informații despre anul de tipărire, cotă etc. Tot de la Blaj venea, la 6 martie 1942, și Ștefan Manciulea. Geograf, profesor, istoric literar, chiar director al Bibliotecii Arhidiecezane de la Blaj, Șt. Manciulea a împrumutat șematismul pe anul 1829 și o istorie a Ungariei și Transilvaniei, ambele restituite la data de 7 martie⁸⁰.

Am lăsat pe ultimul loc un registru care, potrivit titlului, conține cărțile utilizate în bibliotecă, nu împrumutate în afara ei, precum precedentele două. Este un index cu rubrici tipărite, cu structura cunoscută (număr de ordine, dată, lucrarea citită, cota, numărul de volume cerute, numele celui ce citește, data restituirii). Începe la data de 1 septembrie 1898, când bibliotecar era dr. Péter Kóródy, și se încheie cu data de 14 iulie 1930. Nu ne putem explica logica ținerii acestor două – trei registre: perioadele de întrebuințare uneori se suprapun. În secolul al XIX-lea găsim doar trei cititori. Are 34 de file. Începând cu data de 25 iulie 1909, cititorii semnau în dreptul cărților împrumutate, de aceea, uneori, aceștia sunt greu de identificat⁸¹. În acest index, R. Szentiványi și-a trecut funcția de bibliotecar

⁷⁶ Inv. 1755, f. 16^v: „Fancsali D., Erd. egyház történelmi okmány másolatok (XI 209)”, respectiv „Történelmi Okmányok. 1879 és 1880 évf.”. Mai multe informații despre viața și activitatea dr. G. Gündisch, vezi la Trausch 1998, p. 301-321; Jakó 2000, p. 120; online, la adresa următoare: https://cultura.sibiu.ro/personalitati/details/guendisch_gustav (accesat 11.03..2023).

⁷⁷ Inv. 1755, f. 16^v: Ms II 135, Ms III 58, Ms X 77, Ms X 139, Ms XI 157. De ex. Ms II 135: vezi BB XI 479, f. 222^r: „Matricula Plebaniae Cibiniensis, ms. 1742, in 4to” (cota F5 V 12); Catalogus 1958, nr. 294; Census 2018, p. 93-94, nr. 219. Ms III 58: Catalogus 1958, p. 207, nr. 366, cota actuală III. 58.

⁷⁸ DBE 2007, p. 287-288.

⁷⁹ Inv. 1755, f. 16^v. Informații despre personalitatea canonicului V. Macaveiu, vezi în Dicționar canonic 2013, p. 218-220; Neagu 2019, p. 433-446.

⁸⁰ Inv. 1755, f. 16^v: cota istoriei este F2 VIII 39. V. și *Schematismus venerabilis cleri dioecesis Transsilvaniensis pro anno a Christo nato MDCCCXXIX*, jussu et impensis Suae Excellentiae Episcopalis, Claudiopoli, Typis Lycei Regii (cota actuală Z7 VII 3-6). Despre Șt. Manciulea v. Nicoară 2016, p. 276-277; Mitrofan 2018, p. 224-228; despre operă, v. în special Molnar 2011, p. 437-450.

⁸¹ BB XI 392.

începând cu data de 14 iulie 1910⁸². În registru există perioade mai lungi din care reiese că în bibliotecă nu a existat activitate cu cititorii, în special în perioada războiului⁸³.

Din rândul cititorilor care au trecut pragul bibliotecii și sunt menționați în acest registru, amintim pe Nicolae Iorga, Victor Macare și Augustin Bunea de la Blaj, mitropoliții greco-catolici Vasile Suciu și Alexandru Nicolaescu, Tihomir Gyárfás din Brașov, episcopul catolic Gusztav Majláth, Antal Mohl, mare prepozit de Győr sau istoricul ceh Josef Macůrek. Aici mai apar și numele, de exemplu, al lui Róbert Szentiványi, Antal Beke, al dr. Eugen Roth de la Berlin, dr. Ján Ptánsnik de la Cracovia, dr. Andrei Veress, dr. Macaveiu, dr. Wilhelm Köhler de la Viena, dr. Antal Péter, Karl Reinerth etc., pe care i-am întâlnit și în registrele anterioare.

Deși a făcut parte din angajații bibliotecii, în numeroase situații îl vom găsi pe Róbert Szentiványi printre cititori⁸⁴. În acest moment dorim să atragem atenția asupra unei cercetări pe care R. Szentiványi a întreprins-o la bibliotecă. La data de 15 noiembrie 1911 a studiat mai multe lucrări, printre care și manuscrise, iar unul dintre acestea a fost și *Codex Aureus*. Cercetarea lui a avut ca rezultat redactarea unui articol în care sublinia legătura dintre fragmentul păstrat la bibliotecă și cel de la Biblioteca Apostolica Vaticana, Szentiványi fiind primul care a afirmat complementaritatea lor⁸⁵.

Nicolae Iorga, profesor la Universitatea din București, a cercetat în bibliotecă în anul 1903; nu se consemnează nicio dată sau lună, însă, la rubrica „cotă”, apare cota N5 III, cotă specifică manuscriselor⁸⁶.

Înainte să dețină demnități în Biserica Greco-Catolică, Vasile Suciu și Alexandru Nicolaescu au citit în bibliotecă. Dr. Vasile Suciu, profesor de teologie la Blaj, ajuns mai târziu mitropolit, figurează ca cititor în zilele de 27 și 28 aprilie 1907, bibliotecarul P. Kóródy menționând că a fost interesat de lucrări de patrologie⁸⁷. Profesorul de teologie de la Blaj, dr. Nicolaescu, ajuns episcop și mitropolit, a studiat comentariile în greacă și latină la evanghelia după Matei capitolul 16, versetul 16 și următoarele despre care se vorbește și în colecția lui Migne, cerând nouă volume ale colecției; totul a fost restituit în aceeași zi (24 aprilie 1911)⁸⁸. Pe lângă viitorii prelați greco-catolici, l-am găsit ca lector pe dr. Augustin Bunea, menționat canonic de la Blaj; aria de interes: cele trei volume din

⁸² BB XI 392, f. 3^r. Vezi, spre comparație, BB XI 393, f. 17^v-18^r (1 sept. 1909).

⁸³ BB XI 392, f. 3^{r-v}, 9^v-10^r, 11^r, 17^{r-v}, 21^r-22^v etc.

⁸⁴ BB XI 392, f. 3^v-7^r, 8^v, 11^r etc.

⁸⁵ BB XI 392, f. 5^v. Vezi Szentiványi 1912, p. 131-151 (cotă N6 V 156 sau varianta dactilografiată cu cota B8 V 46); vezi și Catalogus 1958, p. 93; Census 2018, p. 206; Hendre Biro 2021, p. 202.

⁸⁶ BB XI 392, f. 2^r; BB XI 479, f. 242^r, cotele posibile sunt N5 III 1-15.

⁸⁷ BB XI 392, f. 2^v. Despre personalitatea lui Vasile Suciu, vezi medalionul din Dicționar canonici 2013, p. 378-381; Moldovan 2016, p. 174-218.

⁸⁸ BB XI 392, f. 4^r. Despre episcopul și mitropolitul Al. Nicolaescu, vezi Dicționar canonici 2013, p. 274-277.

Leges ecclesiasticae scrise de episcopul Batthyány, primul apărut în timpul vieții sale, celelalte două – ulterior⁸⁹. Tot de la Blaj venea și profesorul de teologie Victor Macare, preocupat de lucrări de patrologie, fără să fie menționat vreun titlu citit⁹⁰.

Istoricul ceh Josef Macůrek (1901-1992), profesor la Facultatea de Filozofie a Universității Masaryk din Brno, s-a preocupat de istoria modernă a Europei Centrale și Răsăritene, în special de istoria Poloniei, Ungariei și a României. Din bogata sa operă, câteva volume sunt dedicate istoriei României pe care a vizitat-o în anii '20 ai secolului al XX-lea, ajungând și la Alba Iulia, după cum rezultă și din registrul bibliotecii; aici îl vom găsi între 9 mai și 17 iulie 1925, perioadă în care a fost singurul cititor al bibliotecii menționat în registru, cerând peste 30 de manuscrise și incunabule⁹¹. A fost preocupat de problema husită; majoritatea lucrărilor studiate ating acest subiect⁹². În urma acestor cercetări, va publica în anul 1927 prima sa lucrare *Husitství v rumunských zemích* [Husitismul în țările române].

La bibliotecă a sosit la 20 octombrie 1910 istoricul de artă Karl Giehlow⁹³. A fost interesat de lucrările care i-au aparținut lui Konrad Celtis și de gravurile din ele, care ar putea fi legate de Albrecht Dürer; în acest context, a verificat trei cote (Y4 II 13, A5 III 4, C5 III 9)⁹⁴. Precizăm că în bibliotecă mai există un

⁸⁹ BB XI 392, f. 2^r. Vezi Ignatius, comes de Battyán, *Leges Ecclesiasticae Regni Hungariae et provinciarum ei adiacentium*, opera et studio [...], episcopi Transsilvaniae collectae et illustratae. Tomus primus, Albae Carolinae, Typis Episcopalibus, 1785; Ignatius, comes de Battyán, *Leges Ecclesiasticae Regni Hungariae et provinciarum ei adiacentium*, opera et studio [...], episcopi Transsilvaniae collectae et illustratae. Tomus secundus et tertius, Claudiopoli, Typis quondam Episcopalibus, 1827. Vezi și Dicționar canonic 2013, p. 117-123; Barta 2016, p. 111-141.

⁹⁰ BB XI 392, f. 2^v, 11-12 dec. 1906.

⁹¹ https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Mac%C5%AFrek (accesat 18.02.2023); BB XI 392, f. 30^r-33^v.

⁹² BB XI 392, f. 30^r: Tractatus contra Husitas, Tractatus confoederatorum Austriacorum et Moravorum, Tractatus contra Iacobellum; f. 32^v: Turrecremata de eff. aquae benedict. (vezi Catalogus 1965, p. 65, nr. 327: Iohannes de Turrecremata, De efficacia aquae benedictae, [Augustae, Antonius Sorg, S. XV], cota actuală Inc. IV. 13. coll. 5 și nu Inc. IV 38 cum apare în registru); f. 33^r: Confessio fratrum bohemosum (C2 IX 25), Biblia bohemia, Bohemische Chronica (Z2 III 23); 33^v: Thuroczy Chr. Hung. (Z4 III 11), Aen. Sylv. hyst. bohemia (J4 III 20) etc.

⁹³ BB XI 392, f. 3^v; pentru mai multe informații despre activitatea sa, vezi și <https://arthistorians.info/giehlowk> (accesat 19.02.2023).

⁹⁴ BB XI 392, f. 3^v: cotele Y4 II 13 (BB XI 479, f. 200^r: Homeri opera omnia. Graece. Florentiae. T2, 1488 in fol; Catalogus 1965, p. 58, nr. 288, după *ex-libris*, lucrarea a aparținut umanistului german, cota actuală Inc. VI. 23 a-b), A5 III 4 (BB XI 479, f. 204^r: Papiae Vocabularium. Venetiis 1485. in fol; Catalogus 1965, p. 79-80, nr. 420, cota actuală Inc. V. 69) și C5 III 9 (BB XI 479, f. 209^r: Hesiodi Theogonia: hoc est de generatione Deorum opusculum. Ejusdem aspis hoc est de scuto Herculis. Ejusdem Georgicorum Libri II. Omnia Graece. Venetiis 1495; 2do loco: Theocriti Eclogae. Ejusdem de Inventione Bucolicorum. Catonis Romani sententiae Septem Sapientum. Aurea Carmina Pythagorea. Omnia Graece. Absque loco et anno. in fol.; Catalogus 1965, p. 96, nr. 527, cota actuală Inc. VI. 41). Această ultimă cotă conține o poveste interesantă: Kulcsár, în momentul redactării catalogului, nu a găsit vreo însemnare de proprietate, în schimb E. Varjú, când a studiat

incunabul care deține *ex-librisul* umanistului german, cotă care însă nu a fost cerută de istoricul austriac⁹⁵. Despre existența la Batthyaneum a patru incunabule care i-au aparținut lui Konrad Celtis a scris în anul 2008 Ileana Dârja. În acest studiu, fosta bibliotecară descrie, în nota 2, cu lux de amănunte, situația unui incunabul (cu nr. 572 [!]) pe care îl atribuie catalogului lui Kulcsár din anul 1965, când, de fapt, filologul maghiar descrie în lucrarea sa doar 565 de incunabule; probabil autoarea se referea la nr. 527⁹⁶. În plus, ea a atribuit aceluiași incunabul o cotă (M5 II 24) la care, în vechiul catalog al lui A. Cseresnyés, figurează niște acte de procese din secolul al XVIII-lea⁹⁷.

În continuare vom face o trecere în revistă a cititorilor prezenți și în registrul anterior, cel cu împrumuturile, pentru că în acest registru (BB XI 392) aflăm situația de la fața locului, adică a lecturilor chiar în sediul bibliotecii.

Deși în registrele anterioare l-am găsit pe Andrei Veress abia în anul 1910, aici figurează la data de 2 februarie 1905 ca arhivar la Cluj; a fost interesat de documentele copiate de Imre Dániel în Italia, mai precis de informațiile din bibliotecile Colonna, Chigi, Vallicelli, Casanate și arhiva De Propaganda Fide⁹⁸. Mai târziu, tot în anul 1910, a cerut 22 de volume dintre care cinci manuscrise; din rubrica mențiuni reiese că s-a interesat de corespondența Kornis⁹⁹. Documentele din arhiva capitlului, în special unul, nr. 414, și un manuscris l-au interesat la data de 27 octombrie 1912, când împrumuturile au și fost restituite¹⁰⁰.

La începutul secolului al XX-lea, probabil datorită proiectului la care a lucrat dr. Antal Péter împreună cu R. Szentiványi, documentele aduse de Dániel pentru activitatea științifică a episcopului Batthyány au suscitau nu doar interesul celor doi – însă abia după apariția traducerii în revista *Közművelődés* –, ci și a unui anume B. Török, despre care nu am aflat nimic mai mult decât ce scrie în registru, că provenea din comitatul Alba Inferioară; acest domn B. Török a cerut chiar jurnalul lui Dániel pentru a găsi informațiile pe care acesta le-a aflat pe când era în Italia despre răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan¹⁰¹.

lucrarea, a precizat că ar exista trei file de sine stătătoare unde figura *ex-librisul* lui K. Celtis; vezi încă o dată Kulcsár 1965, p. 96, nr. 527.

⁹⁵ La aceste trei cote adăugăm și L4 II 28 (BB XI 479, f. 147^r: Thesaurus cornucopiae et horti Adonidis. Graece. Venetiis 1504 [!]. in fol; Catalogus 1965, p. 96, nr. 528, cota actuală Inc. VI. 45).

⁹⁶ Vezi Dârja 2008, p. 483.

⁹⁷ Cf. Dârja 2008, p. 483 și BB XI 479, f. 238^v (Acta processualia variarum causarum in diversis foris judiciariis Hungariae agitatarum, T. 25, Ms. seculi 18ⁱ in fol.), cota M5 II 3-27.

⁹⁸ BB XI 393, f. 2^v: cotele K5 IV 5-7.

⁹⁹ BB XI 392, f. 3^v.

¹⁰⁰ BB XI 392, f. 9^v; pentru cota N5 VI 7, vezi BB XI 479, f. 244^r.

¹⁰¹ BB XI 392, f. 3^v, 4^v, 7^v; Vezi BB XI 479, f. 232^v: „Daniel Emerici Diarium itineris Italici cum Scriptis ab eo collectis. Ms. 1785. in 4to”: cota K5 IV 8. Mai multe informații despre evenimentele de la sfârșitul secolului XVIII, vezi la Mârza 2020, p. 290-296.

Dr. Wilhelm Köhler, angajat al *Deutschen Vereins für Kunstwissenschaft* din Viena, a cercetat între 25 și 30 ianuarie 1912 cele mai vechi manuscrise ale bibliotecii și bibliografia aferentă pentru ele, care se găsea la acea vreme în fond¹⁰². Era prima ședere a sa la Batthyaneum, următoarea și ultima fiind la 4 decembrie¹⁰³.

Dr. Eugen Roth a cerut pentru studiu, prin intermediul lui R. Szentiványi, la data de 28 martie 1913, lucrarea lui Konrad von Würzburg, *Die goldene Schmiede*, care a fost cercetată și la data de 18 iunie 1912¹⁰⁴.

Dacă în anul 1912, la 2 aprilie, se împrumuta pentru folosul lui Jan Ptásnik un incunabul, care, din ce se cunoaște până la momentul actual, nu a mai fost restituit, din acest registru rezultă că, între 25 și 29 august 1913, cercetătorul de la Cracovia a fost prezent în bibliotecă, unde a studiat cca 25 de manuscrise și incunabule, plus colecția de documente a lui Samuel Székely de Doba, un total de 42 de lucrări¹⁰⁵. J. Ptásnik (1876-1930), un medievalist polonez, istoric al culturii, a fost vreme îndelungată editor al *Monumenta Poloniae Vaticana* care a fost publicată în anii 1913-1950¹⁰⁶. Pe lângă Jan Ptásnik au mai venit doi cercetători: dr. Stanisław Zachorowski și Władysław Baran, ultimul venind la Batthyaneum și în anul 1914¹⁰⁷. S. Zachorowski, discipolul lui Bolesław Ulanowski, a studiat dreptul la Universitatea Jagiellonă din Cracovia, s-a specializat în drept medieval, iar cercetările de la Batthyaneum (14 manuscrise) dovedesc aria sa de competență¹⁰⁸. W. Baran a cercetat, în schimb, 97 de tipărituri legate de istoria

¹⁰² BB XI 392, f. 6^v: de exemplu „Codex Aureus, Evang. S. Lucam (X. s.); Psalt. David.”.

¹⁰³ BB XI 393, f. 34^v.

¹⁰⁴ BB XI 392, f. 12^r: cota F5 V 14 (BB XI 479, f. 222^r: Oraciones et Hymni diversi. Germanice. Ms. 1580. in 4to in pergamenā; Censu 2018, p. 88-89, nr. 201). Vezi și BB XI 393, f. 28^v.

¹⁰⁵ BB XI 392, f. 14^r; dintre cotele Cseresnyés amintim cotele E5 I 3, L5 III1, L5 II 24 și D5 III 9. Cota E5 I 3 vezi BB XI 479, f. 216^r: „Jacobi Ianuensis Legenda Sanctorum, sive Historia Lombardica. Norimbergae 1478. in fol.”; cota L5 III1 vezi BB XI 479, f. 235^r: „Regeln des deutschen Ordens. Ms. seculi 18, in fol.”; cota L5 II 24 vezi BB XI 479, f. 235^r: „Privilegia Lusatie. Ms. in fol.”; cota D5 III 9 vezi BB XI 479, f. 213^v: „Gualensis Summa venustissima. Augustae 1475. in fol; 2° loco: Libellus dans modum legendi, et studendi Abbreviaturas in utroque Iure. Item margaritha Decreti, seu Tabula Martiniana (Ms.) in fol.”

¹⁰⁶ https://pl.wikipedia.org/wiki/Jan_Pta%C5%9Bnik (accesat 19.02.2023).

¹⁰⁷ BB XI 392, f. 14^r; vezi și BB XI 393, f. 53^r.

¹⁰⁸ BB XI 392, f. 14^r: de exemplu, cotele I 152 (Censu 2018, p. 61, nr. 111), II 150 (cotă încercuită cu creionul albastru, deci lipsă), II 4 (Censu 2018, p. 65-66, nr. 123), II 5 (Censu 2018, p. 66, nr. 124), II 34 (Censu 2018, p. 70-71, nr. 139), I 60 (Censu 2018, p. 41, nr. 45), I 62 (Censu 2018, p. 42, nr. 47), II 63 (Censu 2018, p. 78, nr. 166), II 64 (Censu 2018, p. 79, nr. 167), II 69 (Censu 2018, p. 80, nr. 172), II 97 (Censu 2018, p. 87, nr. 195), I 33 (Censu 2018, p. 34-35, nr. 24), III 125 (Censu 2018, p. 110-111, nr. 283), II 127 (Censu 2018, p. 91-92, nr. 213). Informații despre activitatea sa, vezi și la adresa web https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanis%C5%82aw_Zachorowski (accesat la 19.02.2023); lista de lucrări publicate, vezi la [https://polona.pl/search/?query=Stanis%C5%82aw_Zachorowski&filters=creator:%22Zachorowski,_Stanis%C5%82aw_\(1885--1918\)%22,public:1,hasTextContent:0](https://polona.pl/search/?query=Stanis%C5%82aw_Zachorowski&filters=creator:%22Zachorowski,_Stanis%C5%82aw_(1885--1918)%22,public:1,hasTextContent:0) (accesat 19.02.2023).

poloneză, fără să fie specificate titlurile¹⁰⁹. Acești trei cercetători polonezi și-au făcut cunoscute studiile din cadrul bibliotecii și într-o lucrare tipărită în anul 1919, la Cracovia¹¹⁰.

Cu mult înainte de a fi interesat de *Molitvenicul* amintit mai sus, dr. Macaveiu de la Blaj apare la bibliotecă la data de 20 aprilie 1921, când a studiat trei volume din lucrarea *De statu ecclesiae [...]* a lui Iustinus Febronius¹¹¹.

Acest registru al lectorilor de la Batthyaneum se încheie cu cercetările pastorului Karl Reinerth de la Sibiu pe care l-am găsit și în precedentul registru. Între 9 și 14 iulie 1930 a studiat 10 misale, toate manuscrise sau incunabule, pe care le-a prelucrat apoi în opera sa¹¹².

Din cercetarea de față am observat cât de activă era viața științifică la Biblioteca Batthyaneum în prima jumătate a secolului al XX-lea, iar existența celor trei registre susțin această idee. Nu există nicio urmă de îndoială că toți acești lectori au folosit în lucrările lor informațiile descoperite între zidurile fostei biserici trinitariene, transformată pe rând în clădire a armatei imperiale și, apoi, într-un spațiu de cultură chiar de fondatorul ei, episcopul Ignác Batthyány. Așa cum episcopul-fondator a dorit să lase în urmă lucrări științifice cât mai bine documentate, tot astfel și lectorii bibliotecii din prima jumătate a secolului al XX-lea au valorificat fondul de carte manuscrisă și tipărită și au făcut cunoscut lumii științifice acest izvor valoros de informații. Iar această reclamă făcută bibliotecii i-a adus lectori interesați pe tot parcursul secolului al XX-lea și îi va aduce, să sperăm, și în viitor.

¹⁰⁹ BB XI 392, f. 14^r.

¹¹⁰ Catalogus 1958, p. 7; vezi și *Sprawozdanie z poszukiwan na Wgrzech dokonanych z ramienia Akademii Umiejętności* przez Władysława Barana, Jana Dąbrowskiego, Jana Losia, Jana Ptasnika i Stan. Zachorowskiego, Kraków, 1919.

¹¹¹ BB XI 392, f. 25^r; cota Fa 73.

¹¹² BB XI 392, f. 34^{r-v}: de exemplu: K5 I 12 (BB XI 479, f. 231^v: Missale Ms. Seculi 14. in fol. pergamena; Censu 2018, p. 65, nr. 122); F5 V 7 (BB XI 479, f. 221^v: Missale initio mutilum. Ms. ad seculum 14um in 4to; Censu 2018, p. 90, nr. 205); N5 V 6 (BB XI 479, f. 242^v: Missale Strigoniense. Ms. 1377. in 4to pergamena; Censu 2018, p. 93, nr. 218); N5 III 2 (BB XI 479, f. 242^r: Missale. Ms. seculi 15^{ti} in fol. pergamena; Censu 2018, p. 32, nr. 15); N5 III 4 (BB XI 479, f. 242^r: Missale. Ms. seculi 15^{ti} in fol. pergamena; Censu 2018, p. 33, nr. 16); N5 I 15 (BB XI 479, f. 241^r: Missale. Ms. seculi 15^{ti} in fol. pergamena; Censu 2018, p. 33, nr. 17); K5 II 8 (BB XI 479, f. 231^v: Missale Coloniense Ms. sec. 14ⁱ in fol. pergamena; Censu 2018, p. 33, nr. 18), etc.; pentru cele două incunabule vezi: Catalogus 1965, p. 72, nr. 372: ediția de la Veneția, 1486, cota actuală Inc. IV 16 și p. 72-73, nr. 373: ediția de la Nürnberg, 1490, cota actuală Inc. IV 35.

Abrevieri bibliografice

- Akantisz 1922 – Viktor Akantisz, *Dr. Todorescu Gyula és neje Horváth Aranka régi magyar könyvtára*, Budapest, 1922
- Baráth 1939-1942 – Béla Baráth, „Incunabule necunoscute din Transilvania”, în *Apulum*, I, 1939-1942, p. 324-331
- Barta 2016 – Cristian Barta, „Augustin Bunea (1857-1909)”, în *Academia Română și Blajul*, (coord.) + Claudiu, Episcop al Curiei Majore, Blaj, 2016, p. 111-142
- Batthyaneum 2014 – *Biblioteca Batthyaneum la sfârșitul secolului al XIX-lea. Cartea-catalog a lui Varjú Elemér, adnotată și comentată*, București, 2014
- Beke 1871 – Antal Beke, *Index manuscriptorum Bibliothecae Batthyanae*, Károlyfőhérvár, 1871
- Biblioteca Batthyaneum – Alba Iulia
- BB X 87, BB X 89 – *Libri duplicati in Bibliotheca Batthyani*, t. 1-2
- BB XI 392 – I. *Könyvtárban használt könyvek jegyzéke*
- BB XI 393 – II. *Könyvtárból kikölcsönzött könyvek jegyzéke 1881-1921*
- BB XI 437 – [Emericus Daniel], [*Excerpta incunabulorum*], Annotationes An. Cseresnyés
- BB XI 449 – *Varia inventaria et consignationes Bibliothecae Batthyanae*
- BB XI 478 – BB XI 479 – *Conscriptio Bibliothecae Musei Batthyányani facta annis 1824-1826*
- BB XI 485 – *Index Juristarum, Philologorum et incunabulorum et manuscriptorum*
- BB XI 486 – *Catalogus primarum editionum*
- BB XI 489 – *Conscriptio Incunabulorum Bibl. Batthyanae anno 1938 a direttore dr. Barath Adalberto, prof. ss. Theol.*
- Diarium – Emericus Dániel, *Diarium itineris Italici*, t. 1-2 (BB X 128-129)
- Inv. 1755 – III. *Kikölcsönzött könyvek jegyzéke 1921 nov. 1*
- Catalogus 1958 – *Catalogus concinnus librorum manuscriptorum Bibliothecae Battyányanae exaratus per Robertum Szentiványi*, Szeged, 1958
- Catalogus 1965 – *Catalogus incunabulorum Bibliothecae Batthyányanae conscriptus a Petro Kulcsár*, Szeged, 1965
- Census 2018 – Adrian Papahagi (coord.), Adinel-Ciprian Dincă în colaborare cu Andreea Mârza, *Manuscrisele medievale occidentale din România. Census*, Iași, 2018
- Dârja 2008 – Ileana Dârja, „Patru incunabule italiene ale poetului german Conrad Celtis în colecția Bibliotecii Naționale a României, Filiala Batthyaneum din Alba Iulia”, în *Apulum*, XLV, 2008, p. 483-502
- DBE 2007 – *Deutsche Biographische Enzyklopädie* überarbeitete und erweiterte Ausgabe, Hg. von Rudolf Vierhaus, Band 8, München, 2007
- Dicționar canonici 2013 – *Canonici, profesori și vicari foranei din Biserica Română Unită (1853-1918)*, Mirela Popa-Andrei (coord.), Cluj-Napoca, 2013
- Göllner 1986 – Carl Göllner, *Adolf Schullerus. Sein Leben und Wirken in Wort und Bild*, Bukarest, 1986
- Hendre Biro 2010 – Doina Hendre Biro, „Rolul Institutului Batthyani în organizarea manifestărilor științifice de la Alba Iulia din anul 1912”, în *Egyházi gyűjtemények szolgálatában. A gyulafehérvári millenniumi konferencia tanulmánykötete / În slujba colecțiilor ecleziastice. Volum de studii al conferinței milenare din Alba Iulia*, (ed.) Rita Bernád, Cluj, 2010, p. 187-198.

- Hendre Biro 2021 – Doina Hendre Biro, „Ex-librisuri pe cărțile Bibliotecii Batthyaneum, legate în fragmente de manuscrise pe pergament”, în *Apulum series Historia & Patrimonium. Supplementum*, LVIII, 2021, p. 199-217
- Jakó 2000 – Zsigmond Jakó, „Cercetarea izvoarelor medievale diplomatice din Transilvania II”, în *Studii și materiale de istorie medie*, XVIII, 2000, p. 190-125
- Josan 2001-2002 – Nicolae Josan, „Presa românească din județul Alba în perioada interbelică și poziția sa patriotică”, în *Sargetia. Acta Musei Devensis*, XXX, 2001-2002, p. 603-608
- Karda 2020 – Bianca Rodica Karda, „Elevă la Școala de fete romano-catolică în anii 30 ai secolului XX. Studiu de caz: Școala de călugărițe franciscane din Petroșani și Institutul Notre Dame de Sion din Galați”, în *Transilvania*, 1/2020, p. 81-88
- Léstyán 1996 – Ferenc Léstyán, *Megszentelt kövek. A középkori erdélyi püspökség templomai*, vol I-II, Kolozsvár, 1996
- Mărza 2022 – Andreea Mărza, „Incunabilele Bibliotecii Batthyaneum din Alba Iulia – date referitoare la cercetarea colecției”, în *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca, Series Historica*, LXI, 2022, p. 219-234
- Mărza 2024 – Andreea Mărza, „Lectori și lecturi la Biblioteca Batthyaneum de la Alba Iulia pe parcursul secolului al XIX-lea”, în *Apulum series Historia & Patrimonium. Supplementum*, LXI, 2024, p. 317-348.
- Mărza Selecká 2021 – Eva Mărza Selecká, *Slovacikálne tlače v sedmohradskej knižnici Batthyaneum v Alba Iulii (16. – 18. storočie) / Tipărituri slovece în Transilvania la Biblioteca Batthyaneum de la Alba Iulia (secolele XVI-XVIII)*, Martin, 2021
- Millich 1919 – János Millich, „Dr. Todoreszku Gyula (1866-1919)”, în *Magyar Könyvszemle*, 1919, 1-4 füzet, p. 118-120
- Mircea, Cutean 2020 – Gabriela Mircea, Smaranda Cutean, „Un album cu schițe de ex-librisuri al lui Traian Achim (1885-1945), repus în discuție (I)”, în *Apulum series Historia & Patrimonium*, LVII, 2020, p. 113-139
- Mircea, Fleșer 2008 – Gabriela Mircea, Gheorghe Fleșer, *Un destin sub semnul Marii Uniri: viața și creația pictorului Traian Achim (1885-1945). Catalog*, Alba Iulia, 2008
- Mitrofan 2018 – Ioan Mitrofan, „Ștefan Manciulea 1894-1985”, în *Mitropolia Română Unită cu Roma Greco-Catolică. 100 de personalități ale Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică*, (coord.) Episcop Claudiu Pop, Blaj, 2018, p. 224-228
- Moldovan 2016 – Ion Moldovan, „Mitropolit Vasile Suci”, în *Academia Română și Blajul*, (coord.) † Claudiu, Episcop al Curiei Majore, Blaj, 2016, p. 174-218
- Molnar 2011 – Simion Molnar, „Personalități ale istoriei și culturii naționale evocate în lucrările profesorului Ștefan Manciulea”, în *Sargetia. Acta Musei Devensis*, II (XXXVIII) serie nouă, 2011, p. 437-450
- Neagu 2019 – Răzvan Mihai Neagu, „Personalități ale Marii Uniri. Canonicele Victor Macaveiu (1877-1964), un cleric greco-catolic mai puțin cunoscut”, în *Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis*, 11, 2019, p. 433-446
- Nicoară 2016 – Mihai T. Nicoară, *Dicționarul universitarilor clujeni (1919-1947)*, vol. I, Cluj-Napoca, 2016
- Popa 2006 – Mircea Popa, *Andrei Veress – un bibliograf maghiar, prieten al românilor*, Vulcan, 2006
- Rotar 2018 – Marius Rotar, „Comuniști albaiulieni până la 23 august 1944. Cazul unui oraș din provincie”, în *Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis*, 10, 2018, p. 333-374
- Rus 1998-1999 – Vasile Rus, „Pe urmele lui Rudolph Bzenszky S. J. Prolegomene la o ediție critică a operelor sale”, în *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, 2-3, 1998-1999, p. 119-146

- Rusu 2000 – *Dicționarul mănăstirilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, coord. A. A. Rusu, Cluj-Napoca, 2000
- SBS 1986 – *Slovenský Biografický Slovník (od roku 833 do roku 1990)*, Martin, 1986
- Szentiványi 1912 – Róbert Szentiványi, "Der Codex aureus von Lorsch, jetzt in Gyulafehérvár", in *Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktinerordens und seiner Zweige*, n.s. 2, 1912, p. 131-151
- Trausch 1998 – Joseph Trausch, *Schriftsteller-Lexikon der Siebenbürger Deutschen. Biobibliographisches Handbuch für Wissenschaft, Dichtung und Publizistik*. Band 6: Hermann A. Hienz: *D-G (= Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens*. Band 7, 6), Köln, 1998, p. 301-321
- Túri 2016 – Klaudia Túri, "Calendars in the Todoreszku-Collection", in *Knihy 2016. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry. Výskum dejín knižnej kultúry na Slovensku a v stredoeurópskom priestore*, Martin, 2016, p. 66-71
- Varga 2020 – *Todoreszku. Egy kivételes könyvtár kincsei / Comorile unei biblioteci unice / Treasures of a unique library*, szerk. Varga Bernadett, Budapest, 2020